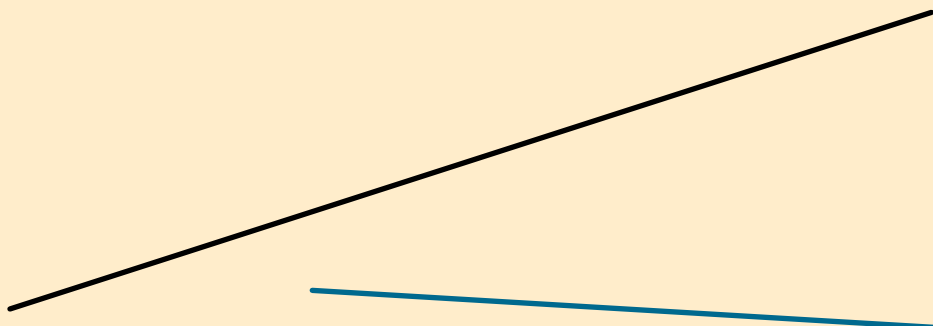

**PŘEKLAD
A TLUMOČENÍ
JAKO MOST
MEZI
KULTURAMI**

Petra Vavroušová (ed.)

Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami

Petra Vavroušová (ed.)

Recenzovali:

PhDr. Jaroslava Jindrová, Ph.D.

doc. Miroslav Valeš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Josef Táborský

Obálka Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Tento výstup vznikl v rámci projektu „Překlad jako most mezi dvěma břehy“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2014.

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

Text © Adriana Domínguez Mares, Ricardo Silva-Santisteban,

Martha Pulido Correa, Lourdes Arencibia Rodríguez,

Daniel Ricardo Yagolkowski,

Iván Pinto Román, Célia Luiza Andrade Prado, 2015

Editor © Petra Vavroušová, 2015

Translation © Petra Vavroušová, Patrik Felčer, Vojtěch Kolomý,

Marcela Kubová,

Eliška Voříšková, Jana Mrkvová, Ondřej Klábal, Petra Laufková (Hrušovská),

2015

ISBN 978-80-246-2929-2

ISBN 978-80-246-2960-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

- Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami* (Petra Vavroušová) – 7
- Vývoj a současný stav translatologie v Latinské Americe*
(španělsky mluvící část) aneb *dobývání Translachtitlánu* (Petra Vavroušová) – 13
- Adriana Domínguez Mares - *Doña Marina* – první mexická tlumočnice – 19
- Ricardo Silva-Santisteban - *Překladatel Garcilaso de la Vega* – 37
- Martha Pulido Correa - *Přenos (translace) latinskoamerického léčitelství a několik překladatelských poznámek* – 53
- Lourdes Arencibia Rodríguez - *Překládání na literárních setkáních v 19. století na Kůbě* – 63
- Daniel Ricardo Yagolkowski - *Překlad humoru v literatuře a ve filmu* – 81
- Iván Pinto Román - *Překládat s vědomím historie* – 95
- Vývoj a současný stav translatologie v Brazílii aneb brazilský teoretik překladu není lidojed* (Petra Laufková) – 103
- Célia Luiza Andrade Prado - *Teorie překladu Harolda de Campos - mnohem více než pouhý kanibalismus* – 113
- Rejstřík* – 119

Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami

Petra Vavroušová

El original es infiel a la traducción.

Jorge Luis Borges

V současné době prochází translátologie obdobím metodologické inovace, jež zahrnuje také studium opomenutých, či dokonce doposud neobjevených koncepcí. Tato monografie¹ přináší komplexní pohled na teorie pocházející z různých geografických oblastí (avšak vždy z Latinské Ameriky) a navazuje na monografii *Sedm tváří translátologie. Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translátologů* (2013), zasazenou do kontextu Pyrenejského poloostrova, a zároveň reaguje na požadavek mezinárodní veřejnosti na vyšší jazykovou i kulturní různorodost bádání v oblasti překladu a tlumočení. Jde o studie autorů, u nichž stojí otázky teorie překladu, případně tlumočení v centru zájmu.² Zatímco v počátcích byla iberoamerická translátologie v podstatě závislá na

-
- 1 Monografie vzbudila velký zájem v zahraničí, prof. Miguel Vega (Univerzita v Alicante) a prof. Antonio Bueno (Univerzita ve Valladolidu) ji hodnotí kladně, což zdůraznili v červenci 2014 na konferenci II Seminario Internacional Traducción y Humanismo. La traducción y los sentidos ve španělské Sorii. Rovněž prof. José Lambert (Univerzita v Lovani a UFSC Santa Catalina ve Florianópolis v Brazílii) se o obdobném výzkumu vyjádřil velmi pozitivně v září 2013 na pražské konferenci Czech, Slovak and Polish Structuralist Traditions in the Translation Studies Paradigm Today.
 - 2 Ve Světě literatury vyšel v čísle 38/2008 překlad eseje Octavia Paze *Překlad: literatura a literárnost* (s. 173–182) a v čísle 46/2012 článek Paulíny Šišmišové *Vklad J. L. Borgesa do diskusí o překlade* (s. 91–98). Tato problematika byla také okrajově zmíněna v knize *Druhý břeh západu. Výbor iberoamerických esejů* (2004, s. 23–25) od Anny Houskové. Na aktuálnost daného tématu v naší geografické oblasti poukazuje rovněž článek Magdy Kučerkové *Slovo ako návrat k bytostnej podstate – (jeden) pohľad na preklad v kultúrnych dejinách Latinskej Ameriky* (s. 158–165), publikovaný ve sborníku z konference *Překlad a kultura* 3/2011.

evropských vzorech³ (řada badatelů vystudovala v Paříži na ESIT), v současné době, respektive v posledních desetiletích, představuje svébytné přístupy a metody, které otevírají témata zajímavá i v širším měřítku. Umožňuje českému čtenáři, aby si prohloubil znalosti týkající se latinskoamerické teorie překladu, a přispívá tak k vzájemnému obohacení obou jazykových oblastí, neboť z jazykových důvodů by některá témata zůstala neobjevena.

Cílem publikace je tedy přiblížit českému čtenáři soudobé směřování latinskoamerické translologie. Jde o výbor španělsky a portugalsky psaných studií⁴, jež byly publikovány pouze v těchto dvou jazycích (nikoli např. v angličtině) a jejichž autory jsou přední teoretici překladu nebo tlumočení. Vybrané studie představují méně známé či méně přístupné koncepce a navíc reflektují latinskoamerickou kulturu.⁵

Adriana Domínguez Mares (Mexiko): Doña Marina – první mexická tlumočnice⁶

Malinalli Tenépatl, což v indiánském jazyce nahuatl znamená osoba, jež s lehkostí ovládá slova a mluví s nadšením, se zapsala do dějin jako doña Marina či Malinche. Byla Cortésovým jazykem-tlumočnicí, rádkyní, milenkou a matkou jejich syna Martína, který bývá mnohými historiky považován za prvního mestice. Malinche je proto pokládána za matku novodobého Mexika, jak je ostatně znázorněno na Tlaxcalském plátně, kde rovněž vidíme, jak tlumočí Cortésovi. Někteří ji považují za zrádkyni vlastního lidu (*malinchismo* dnes v mexické španělštině označuje

- 3 Receptce zásadních děl české translologie není tak skrovná, jak by se mohlo zdát. Uvedme jako zajímavost skutečnost, že *Umění překladu* (1963) od Jiřího Levého se do španělského povědomí a do brazilské portugalské dostalo právě z verze německé. Časopis *Scientia Traductionis* věnoval Levému monotematické číslo (*Re)descubriendo Jiří Levý* (2012). Nelson Cartagena rovněž cituje Levého koncepcí ve svém článku *Realia, cultura y traducción* (2013). V roce 2013 byl vydán ve španělštině výbor z jeho díla *Jiří Levý: una concepción (re)descubierta*, a to péčí Jany Králové a Miguela Cuenky. Kolumbijský časopis *Mutatis Mutandis* připravuje pro rok 2016 monotematické číslo k nedožitým narozeninám J. Levého.
- 4 Překlad odborných textů v oblasti translologie představuje svébytný badatelský problém. Výchozíkem je proto základní výzkum v oblasti dějin kultury daného výchozího společenství a v návaznosti na něj pak bibliografický výzkum v příslušných zemích, ve Španělsku i v České republice, či konzultace přeložených textů s odborníky i se samotnými autory.
- 5 Díky za pomoc při hledání a výběru studií patří prof. Miguelu Vegovi (Alicante) a prof. Pilar Martino (Madrid).
- 6 Adriana Domínguez Mares: Doña Marina: primera intérprete mexicana. In: *Estudios de Traducción: Problemas y Perspectivas*. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, 2006, s. 81–98.

extrémní antipatriotismus, preferenci cizího a opovrhování vlastním), jiní za „most“ mezi španělskými dobyteli a středoamerickými indiány. Je však zcela nepopiratelné, že Malinche sehrála velmi důležitou roli během conquisty i při samotném vzniku Ameriky. Za vrchol její tlumočnické kariéry lze považovat setkání Cortése a aztéckého panovníka Moctezumy. Malinchin životní příběh, často oprádaný mýty, stejně jako její tlumočnický talent, jsou fascinující, vždyť, jak píše sám Cortés v jednom ze svých dopisů, po Bohu vděčíme za dobytí Mexika právě doně Marině.

Ricardo Silva-Santisteban (Peru):

Překladatel Garcilaso de la Vega⁷

Gómez Suárez de Figueroa, celému světu známý jako Inka Garcilaso de la Vega, je považován za prvního intelektuálního a kulturního mestice, jenž byl schopen ve své osobnosti přijmout a usmířit dvojí kořeny – americké (indiánské) po matce, incké princezně, a evropské po otci, španělském dobyteli. V českém prostředí je znám především jako spisovatel a historik, autor děl *Comentarios reales de los Incas* (*Královské komentáře*) a *Historia general del Perú* (*Obecné dějiny Peru*), nicméně i jeho překladatelská činnost je velmi významná, byť často opomíjena. Vyzdvihněme překlad italského díla *Dialoghi d'amore*, jehož úplný název zní *La traduzion del Indio de los tres diálogos de Amor de Leon Hebreo, hecha del italiano en español por Garcilaso Inga de la Vega* (*Indiánův překlad Tří dialogů o lásce Leóna Hebreje, jež pořídil z italštiny do španělštiny Inka Garcilaso de la Vega*); není zcela zřejmé, zda knihu nejprve přeložil do kečuánštiny a poté do španělštiny, či naopak. Inka Garcilaso, patron peruánských překladatelů, si zaslouží, aby se české publikum vedle jeho literární činnosti seznámilo i s jeho tváří překladatelskou.

Martha Pulido Correa (Kolumbie):

Přenos (translace) latinskoamerického léčitelství a několik překladatelských poznámek⁸

Překlad je základní charakteristikou utváření identity a Latinská Amerika není žádnou výjimkou. Shromáždit prameny je prvním krokem k tomu, abychom mohli začít zkoumat činnost františkánských misionářů v Nové Granadě a v Kolumbii, především pak jejich přínos k utváření identity prostřednictvím výkladů, překladů a kronik, jež františkáni

7 Ricardo Silva-Santisteban: Garcilaso de la Vega el traductor. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 49–66.

8 Martha Pulido Correa: Apuntes sobre la *Translatio* en los saberes curativos en América. In: *Traductores hispanos de la orden franciscana en Hispanoamérica*. Lima: Universidad Ricardo Palma, 2012, s. 63–72.

psali od období conquisty až po současnost. Díky těmto vyprávěním se můžeme pokusit zodpovědět následující otázky: Kým jsou Latinoameričané dnes? Jak se stali tím, kým jsou? Konkrétně nám k tomu poslouží františkánské popisy léčitelství v Novém světě, na nichž si ukážeme, co přenos (translace) v Latinské Americe znamenal, respektive stále znamená.

Lourdes Arencibia Rodríguez (Kuba):

Překládání na literárních setkáních v 19. století na Kubě⁹

Literární dýchánky, respektive literární setkání; za tímto nenápadným označením se skrývají významné podněty kulturního života na Kubě v 19. století, rozmach překladatelské činnosti, intenzivní kulturní výměna s jinými zeměmi a také ústřední postava všeho dění a našeho článku, Domingo del Monte y Aponte. Polyglot, překladatel, esejista, promotor a mecenáš kultury a jeden z nejvlivnějších mužů ostrova kolem sebe vytvořil kruh překladatelů a jiných umělců, s jejichž přičiňením a za pomoci dalekosáhlé sítě svých konexí a vlastních prostředků neúnavně pracoval na svém hlavním cíli, jímž bylo šíření kultury na ostrově.

Množství dobových ukázek z korespondence Del Monte, kterou sám zkompiloval v tzv. *Centónu* a které nám Lourdes Arencibia Rodríguez zpřístupnila ve své studii, činí z textu velmi poutavé čtení. Autorka nás zasvěcuje nejen do kulturní, společenské a ekonomické situace Kuby v 19. století, ale především nám ukazuje, jak, co a za jakých podmínek se tehdy na ostrově překládalo.

Daniel Ricardo Yagolkowski (Argentina):

Překlad humoru v literatuře a ve filmu¹⁰

Autor se zabývá tématem převodu humorných prvků, přičemž zvláštní pozornost věnuje komplexnosti překladu audiovizuálního materiálu, kdy překladatel musí vycházet jak z textu (zpravidla v podobě scénáře či dialogové listiny), tak i z obrazové složky příslušného filmu. Na konkrétních případech humorných situací popisuje úskalí, která obnáší jejich převod, vysvětluje podstatu těchto obtíží a nabízí jejich možná překladatelská řešení. Zabývá se problematikou nepřeložitelnosti

9 Lourdes Arencibia Rodríguez: La traducción en las tertulias literarias del siglo XIX en Cuba. *Hieronymus Complutensis* 4-5, 1996/1997, s. 27-52.

10 Daniel Ricardo Yagolkowski: Traducción del humor en literatura y cine. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 103-118.

humorného prvku a vytvářením nové humorné situace jako východiska pro substituci.

Iván Pinto Román (Peru): Překládat s vědomím historie¹¹

Iván Pinto Román nabízí v tomto článku svůj pohled na souvislosti mezi překladatelskou činností a historickým vývojem, a to od starověku přes středověk až po dnešek. Postupně se zastavuje u nejdůležitějších milníků historie překládání, jako je překlad *Eposu o Gilgamešovi* či Rossetská deska ve starověkém světě, překlady Bible, ať už od svatého Jeronýma či od Martina Luthera, nebo *Příběhy prince Gendžiho*, které sám autor článku převeďl z japonštiny do španělštiny. Mezi jednotlivými historickými zastaveními si pak všímá některých obecnějších otázek teorie překladu, a to míry volnosti a věrnosti, nepřeložitelnosti či rozdílů mezi překladem literárních a neliterárních textů. Je třeba zdůraznit, že si překladatel musí být vždy vědom historického kontextu, v němž vzniklo překládané dílo, což je standardní aspekt zkoumání v rámci překladatelské analýzy. Z textu je patrné, že autor není teoretikem překladu, což vede k některým nepřesně užitým pojmům, nicméně studie je svou syntetickou povahou zajímavým úvodem do dějin překladu, a to i pro zájemce z řad laiků.

Célia Luiza Andrade Prado (Brazílie): Teorie překladu Haralda de Campos – mnohem více než kanibalismus¹²

Populární téma lidožroutství se v translatologickém světě pojí především se jménem básníka Harolda de Campos. Autorka se snaží vysvětlit, v čem je hodnocení Camposova přístupu zahraničními translatology příliš černobílé, a při té příležitosti vykládá základní teze Camposovy teorie. Kromě kritické konfrontace dílčích tvrzení čtenáři jistě ocení jednotlivé citace, díky nimž mají možnost setkat se s mnoha dalšími texty, včetně těžko dostupných prací samotného Camposa, a tím i s uvažování jejich autorů.

Věříme, že tato monografie vyplní alespoň zčásti výraznou mezeru v české translatologické literatuře, neboť studie byly vybírány s cílem poukázat na kulturní specifičnost Latinské Ameriky (první tlumočníci

11 Iván Pinto Román: *Conciencia de la historia en el ejercicio de la traducción*. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 139-148.

12 Célia Luiza Andrade Prado: *Muito além do canibalismo: a teoria de tradução de Haroldo de Campos*. In: *Anais do X Encontro Nacional de Tradutores & IV Encontro Internacional de Tradutores*. Brasil: Editora da UFOP, 2009, s. 769-775.

a překladatelé, např. doña Marina a Inka Garcilaso, a jejich role v dobách kolonialismu, překladatelská práce španělských misionářů a léčitelů, překládání textů na *tertulie* - literární setkání, překlad humoru v literatuře a filmu či lidožroutství a kanibalismus), jež může inspirovat české odborníky věnující se této problematice. Kromě translatologů však knihu nepochybně ocení také badatelé z dalších vědeckých oborů (např. historici, literární teoretici a komparatisté), případně profesionální překladatelé a tlumočníci.

Vývoj a současný stav translatologie v Latinské Americe (španělsky mluvící část) aneb dobývání Translachtitlánu

Petra Vavroušová

Překladatelé a tlumočníci, ať už na jednom břehu či na druhém, měli odnepaměti za úkol předávat a zvětčňovat myšlenky a dějinné události; často neviditelní, avšak nepostradatelní prostředníci mezi jednotlivými jazyky a kulturami. Je záhodno si uvědomit, že některé historické okamžiky by se bez jejich práce nikdy neudály. A kdybychom v rámci historického vývoje docenili činnost těchto „mostů“, možná bychom byli s to lépe pochopit vlastní počínání (Vega – Pulido 2013: 26).

V rámci historického, politického, kulturního i literárního vývoje Latinské Ameriky zaujímá překlad a tlumočení výsostné postavení, vždyť právě překladatelé (Inka Garcilaso) či tlumočníci (doña Marina) představují základní pilíře pro utváření národní identity jednotlivých středoamerických a jihoamerických států. Navzdory tomu zůstává „translatologické dědictví“ amerického kontinentu neznámé či bývá dokonce ignorováno. Existují sice dílčí studie a odborné články věnující se jedné zemi, jedné významné osobnosti (jde především o přehledy překladatelů a vypracovaných literárních překladů, nikoli o translatologické práce), nicméně doposud neexistuje žádné souborné dílo pojednávající o vzniku a vývoji překladu a tlumočení na opačné straně Atlantiku.

Počátky dějin překladu ve španělské Americe lze datovat rokem 1492, kdy Kryštof Kolumbus objevil Nový svět a vstoupil se svými muži na americký kontinent, kde se poprvé setkali s doposud nepoznanými, navzájem nesrozumitelnými kulturami a jazyky. Národy předkolumbovské Ameriky bývají tudíž považovány za polyglotní a je možné usuzovat, že tlumočení bylo již tehdy velmi intenzivní. Počátky překladatelské činnosti se nicméně datují od příchodu evropských kolonizátorů, jejichž cílem bylo dobýt a pokřesťanit zaoceánská území. Prvními jazyky-tlumočníky byli povětšinou indiáni, zajatí, aby se naučili španělštině, nebo Španělé, jejichž lodě ztroskotaly a oni pak byli nuceni žít mezi indiány, přičemž si osvojili jejich jazyk, např. Jerónimo de Aguilar či Francisco

del Puerto (Arencibia 1995: 54-57, Bastin 2003: 195-200, Santoyo in Vavroušová 2013: 40-41). Potřeba dorozumět se byla vzájemná, a tak Kryštofa Kolumba doprovázel Luis de Torres, Hernán Cortés využíval služeb dvou tlumočnicků: Jerónima de Aguilar a doni Mariny (Malinche), přičemž tlumočení probíhalo v jakémisi kruhu mezi třemi jazyky, dokud se doña Marina nenaučila španělsky: Malinche tlumočila z nahuatlu do mayštiny a Aguilar z mayštiny do španělštiny. Francisku Pizarrovi tlumočil indián Felipillo, jehož přetlumočení se často vzdalovalo původnímu sdělení, neboť nebyl schopen pochopit některé komplikované evropské koncepty, zvláště pak záležitosti týkající se katolické víry. Kubánská translatožka Lourdes Arencibia Rodríguez (1993) charakterizuje tento typ tlumočení jako „interpretación de intermediación“, čili bezprostřední tlumočení. Co se týče překladatelské činnosti, překládaly se do latiny či italštiny a francouzštiny dopisy dobyvatelů a také kroniky psané španělsky, aby Evropa poznala nově objevený svět, jeho dějiny a kulturu.

V období kolonizace (16.-18. stol.) misionáři bědovali nad jazykovou rozmanitostí, která ztěžovala jejich poslání. Jako *lingua franca* měla sloužit španělština, ale pod španělskou nadvládou se paradoxně značně rozšířily kečuánština a nahuatl. Zcela výjimečným zjevem tohoto období je Inka Garcilaso de la Vega (1539, Cusco, Perú - 1616, Córdoba, Španělsko), spisovatel, intelektuál a první bilingvní i biculturní překladatel, jenž se plně ztotožňoval se svými dvěma jazyky i kulturami a miloval je. Právem tedy bývá nazýván prvním peruánským překladatelem a je považován za patrona překladu v dnešním Peru. Španělské zákony pro Indie (*Recopilación de las Leyes de Indias*), datované 1529-1630, upravovaly činnost tlumočnicků, kteří nesměli za své služby přijímat dary, museli tlumočit věrně atd. (srov. Arencibia 1995: 57, Bastin 2003: 201, Santoyo in Vavroušová 2013: 41), což nebylo nic jiného než dnešní tlumočnický etický kodex. Prekoloniálním obdobím se pak zabývá publikace *El revés del Tapiz. Traducción y discurso de identidad en Nueva España (1521-1821)* (Překlad a národní diskurz v Mexiku (1521-1821), 2010) z pera Gertrudis Payàs, která se soustředí především na interetnické a interkulturní proudy, jež vedly k vytvoření mexické identity.

Pro 19. století, období emancipace a nezávislosti, je charakteristický rozmach novinářství, nakladatelství, univerzit a literárních dýchánek (*tertulias*), překlad byl tedy nutností a sloužil rovněž politickým účelům. Autoři a překladatelé byli vzdělanými a osvícenými osobami, často cestovali, pobývali dlouhodobě v zahraničí (Evropa, USA) a překlad jim byl nástrojem, jímž mohli ovlivnit společnost a přivést ji k pokroku. Právě takový byl otec kubánské vlasti, José Martí, přední překladatel a jeden z prvních kritiků (potažmo teoretiků) překladu. Z translatožického

hlediska je význačná Martího definice „překládat je vmýšlet se a pře(s) mýšlet“¹³ (1875) a dopis adresovaný Maríí Mantilla, datovaný 9. dubna 1895, ve kterém hovoří o podstatě překladu i o překladatelských metodách a postupech: „[...] ale přeložená tak, abys jí ty sama rozuměla a aby ji chápali i ostatní [...]. Překlad musí být přirozený, aby se zdálo, že kniha byla napsána jazykem, do něhož překládáš, právě tím se vyznačují dobré překlady.“¹⁴ O překladu jako nástroji politické analýzy pojednává kniha Ricarda del Molino Garcíí *Griegos y romanos en la primera república colombiana* (Řekové a Římané v první kolumbijské republice, 2007), která popisuje, jak se do Ameriky dostaly první náznaky emancipace. *The City of Translation* (Město překladu, 2010), jejímž autorem je José María Rodríguez García, analyzuje na základě překladatelské produkce 19. století, v němž se v Kolumbii zrodila republika.

Se vznikem republik (19.–20. stol.) se překládání stává součástí světa literatury, mezi významné hispanoamerické intelektuály, spisovatele a překladatele (teoretiky překladu) patří Jorge Luis Borges (Argentina), Ricardo Palma (Peru), Octavio Paz (Mexiko), Pablo Neruda (Chile), Gabriel García Márquez a Rafael Pombo (Kolumbie) a další.

Děl, která se zabývají dějinami překladu (a tlumočení), najdeme ve španělsky mluvící části amerického kontinentu poskrovnu. Popisu současného stavu translologie v Argentině se věnuje Patricia Wilson v knize *Constelación Sur. Traductores y traducciones en la literatura Argentina del siglo XX* (Jižní souhvězdí. Překladatelé a literární překlady v Argentině 20. století, 2004), jež si uvědomuje potřebu sepsat dějiny překladu v Latinské Americe vůbec. Dále zmiňme Ricarda Silvu-Santistebana, překladatele poezie i translologa, jenž je autorem antologie překladu v Peru *Antología general de la traducción en el Perú* (2007), shrnující vývoj překladu v Peru. V Mexiku vznikla publikace *De oficio traductor. Panorama de la traducción literaria en México* (Překladatelské řemeslo. Panorama literárního překladu v Mexiku, 2010)¹⁵, zabývající se různými aspekty překladatelského řemesla (např. literárními překlady, odbornými otázkami, tj. společenským uznáním profesionálního překladatele, jeho finančním ohodnocením, situací na překladatelském trhu práce, vzděláváním budoucích překladatelů či zapeklitými překladatelskými

13 „Traducir es impensar y transpensar.“ Překlad Anežka Charvátová.

14 „[...] pero traducida de modo que la entiendas, y de que la puedan entender los demás [...]. La traducción ha de ser natural, para que parezca como si el libro hubiese sido escrito en la lengua a que lo traduces, -que en eso se conocen las buenas traducciones.“ *Obras Completas XX*, s. 216–220.

15 Obdobný projekt vznikl i na Ústavu translologie FF UK pod vedením dr. Stanislava Rubáše. Jeho výstupem byla monografie *Slovo za slovem. S překladateli o překládání* (2012).

problémy). Kniha se skládá z rozhovorů s předními mexickými profesionálními překladateli, translatology a pedagogy překladu (Adriana Domínguez Mares, Tomás Serrano atd.). Významným počinem je také vytvoření encyklopedického historického slovníku překladu *Diccionario histórico de la traducción en Hispanoamérica* (2013), jehož editory jsou Francisco Lafarga a Luis Pegenaute a který mapuje činnost latinskoamerických překladatelů a recepci přeložených děl světové literatury prostřednictvím 214 hesel.

Pozornost si jistě zaslouží ambiciózní projekt HISTAL¹⁶ (*Historia de la traducción en América Latina*), internetový portál věnovaný dějinám překladu v Latinské Americe, který vytvořila výzkumná skupina z Univerzity v Montrealu pod vedením prof. Georgese Bastina.

První vysokoškolský studijní program, jehož cílem bylo vzdělávat budoucí překladatele a tlumočníky, vznikl v roce 1945 v Argentině, následovaly univerzity v Uruguayi (1954), Mexiku (1966) či na Kubě (1968). První mezinárodní konference věnovaná teorii překladu se konala v roce 1980 v Santiagu de Chile a čestnými hosty byli Georges Mounin a Eugen Nida. Pod záštitou světové organizace UNESCO byla v roce 1986 založena instituce *Servicio Iberoamericano de Información en Traducción* (SIIT), šířící informace o překladu v Latinské Americe. Neopomeňme ani translatologické časopisy, např. *Puente*, *Traduic*, *Íkala*.

V žádné jiné části světa nesehrál překlad tak svébytnou roli jako na území Latinské Ameriky, neboť je zde vnímán jako prostor pro komunikaci mezi jednotlivými kulturami a jako místo, kde lze vyjádřit národní identitu. Navíc mnohokulturní specifčnost Latinské Ameriky vede k tomu, že přináší novější pojmy do translatologie obecně. Překlad je navíc vodítkem, které nám umožňuje studovat vztahy Latinské Ameriky s evropskou kulturou.

Bibliografie

- Arencibia Rodríguez, Lourdes: Apuntes para una historia de la traducción en Cuba. *Livius* 3, 1993, s. 1-18.
- Arencibia Rodríguez, Lourdes: La traducción: mare nostrum muchos siglos después. *Hieronymus Complutensis* 1, 1995, s. 53-61.
- Arencibia Rodríguez, Lourdes: Un traductor llamado José Martí: una valoración necesaria. *Temas* 15, 1998, s. 96-108.
- Bastin, Georges L.: Latin American Tradition. In: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge, 1998, s. 505-512.
- Bastin, Georges L.: Por una historia de la traducción en Hispanoamérica. *Íkala* 14, 2003, s. 193-217.

16 Stránka je dostupná na adrese: <http://www.histal.ca>.

- Pulido Correa, Martha - Vega Cernuda, Miguel Ángel: La historia de la traducción y de la teoría de la traducción en el contexto de los estudios de la traducción. *MonTI* 5, 2013, s. 9-38.
- Pulido Correa, Martha: Aspectos interculturales y traducción en América Latina. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 91-102.
- Rodríguez Chávez, Iván: Itinerario de la traducción literaria en el Perú. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 13-18.
- Vavroušová, Petra (ed.): *Sedm tváří translologie: Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translologů*. Praha, Karolinum, 2013.
- Vega Cernuda, Miguel Ángel: La traducción en la post-independencia hispanoamericana. La traducción como seña de identidad. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 167-192.

Adriana Domínguez Mares vystudovala literární překlad se zaměřením na francouzsky psanou literaturu a scenáristiku na mexické Mezikontinentální univerzitě (*Universidad Intercontinental*) se sídlem v Ciudad de México. V letech 1992 a 2008 řídila časopis *Traduic, revista de traducción literaria*, zaměřený na literární překlad. Vyučuje překlad pro jazykovou kombinaci francouzština–španělština, dále teorii překladu a odbornou španělštinu. V rámci své badatelské činnosti se věnuje didaktice překladu a dějinám překladu v Mexiku. Je zakladatelkou studentských překladatelských setkání *Encuentros de Estudiantes de Traducción*, stála též u zrodu mezioborové konference věnující se překládání *Congreso Multidisciplinario en Torno a la Traducción* a založila tradici národní překladatelské soutěže pro studenty překladu. V letech 1987–2008 vyučovala překlad na své alma mater, kde byla v letech 1992–2008 členkou organizačního výboru mezinárodních setkání věnujících se literárnímu překladu (*Encuentro Internacional de Traductores Literarios*). Na její přední postavení v mexické překladatelské obci poukazuje také skutečnost, že patří mezi literární překladatele „zpovídané“ pro knihu *De oficio traductor (Překladatelské řemeslo)*, která mapuje vývoj a současný stav překladu v Mexiku.

Adriana Domínguez Mares (Mexiko): *Doña Marina - první mexická tlumočnice*

překlad Petra Vavroušová

Úvod

Kontakt mezi národy různého původu, které mají společné hranice či nejrozličnější zájmy, dal vzniknout potřebě komunikovat. V případě Mexika, jak víme již od pradávna, museli příslušníci jednoho indiánského kmene urazit ohromné vzdálenosti, aby se dostali do jiné odlehle oblasti, kde by, krom jiného, odevzdali psaní či dopravili zboží jinému kmeni. Od té doby je tlumočení poutem spojujícím národy.

Stačí se podívat do jazykového atlasu mexického národa, abychom si ověřili, že i v současné době je jazyková rozmanitost nesmírná, přestože mexickou *lingua franca* je španělština. Dnes totiž nelze s jistotou říci, kolik indiánských jazyků přežilo asimilační politiku. Jisté ovšem je, že v tehdejší době byla velká jazyková diverzita všudypřítomnou realitou. Zářným příkladem této skutečnosti jsou osudy hlavní postavy naší studie. Doña Marina hovořila jazykem popoluca, nahuatl, maysky a španělsky, což bylo na její dobu dosti neobvyklé, neboť ženy nebyvaly v kontaktu s dalšími národy, necestovaly tolik jako poslové, u nichž se předpokládalo, že hovořili nanejvýš dvěma jazyky.

V 16. století, dokonce ještě před příchodem Španělů, v Mexiku uzavírali obchody díky tlumočení z jednoho indiánského jazyka do druhého. V dobách před conquistou byla vybudována aztécká říše a právě její jazyk převládl.

Úvodem ještě dodejme, že dějiny překladu v Mexiku mají, stejně jako v jiných částech světa, svůj počátek v tlumočení.

Na druhou stranu je překlad coby převod daného sdělení z jednoho kódu do druhého tím nejdůležitějším nástrojem každé kultury k poznání slovesné tradice jiných společenství, jež patří k odlišným lingvistickým systémům. Překlad navíc souvisí se všemi tradicemi, které utvářejí mexickou kulturu, jelikož přispěl k tvorbě předních děl mexické slovesnosti; v mexické kultuře je překlad klíčem umožňujícím přístup

k nejrůznějším indiánským jazykům, které vytvářejí jejich kulturní hodnoty, stejně jako je tomu v evropské, asijské či africké kultuře.

Dějiny tlumočení v Mexiku se skutečně začínají psát s příchodem Evropanů do těchto končin, kdy navíc sílí a rozšiřuje se dalekosáhlý a různorodý proces překladu – evropská díla se překládají do indiánských jazyků a rovněž se převádí věci ze zámořských končin do španělštiny a latiny. Tento fenomén zahrnuje procesy jako obchodování s knihami, zavedení knihtisku, christianizaci a vůbec všechny jevy, které s sebou přináší transkulturační (Pérez Martínez 2005).

Překlad je úkon, který umožňuje předat vědomosti a nově získané znalosti z určité oblasti lidské činnosti a vytváří tak most mezi odlišnými společenstvími. Jde tedy o začlenění cizích prvků mezi prvky domácí.

Náš článek se zabývá rolí, kterou doña Marina sehrála jako tlumočnice. Sice již vzniklo mnoho prací věnovaných této historické osobnosti, ale její úloha interkulturní prostřednice zůstává dosud opomíjena; také nebylo zdokumentováno nic ohledně kritérií, která snad pro vykonávání své profese používala, ani žádný kontext. Panuje zde jisté informační prázdno, a to z následujících důvodů: pro tehdejší kronikáře nemělo tlumočení žádný vědecký význam, pouze užitečný, tlumočníci byli většinou otroci, a proto byla jejich práce podřadná.

Malinalli, Malintzin či Marina je sice většinou považována za zrádkyni, nicméně než nad ní vyneseme rozsudek, je třeba nejdříve důkladně prozkoumat její situaci v každé etapě jejího života a kontext, do něhož spadá její výkon tlumočnického řemesla. Cílem této studie není ukázat, že nebyla zrádkyně (já se za sebe domnívám, že byla pouze obětí své doby), ale vyzdvihnout její činnost jako tlumočnice, jako ženy, jejíž příklad je hoden následování.

Tento článek se skládá ze dvou částí. Nejprve krátce načrtneme její životní osudy, probíhající události a v neposlední řadě její tlumočnickou profesi. Poté se soustředíme na tlumočení jako takové i na tlumočení Marinino.

Jméno „Malinche“

Malinalli je jméno, se kterým bychom si neměli moc lámat hlavu. Stačí, že víme, že to není přezdívka, takže nepoukazuje na typologii osobnosti; je to jméno, které v průběhu dějin patřilo mnoha ženám. Kdyby to byla přezdívka, ptali bychom se, co asi znamená, zda souvisí s dvanáctým dnem v měsíci, zda souvisí s povoláním, technikou, uměním tkaní, předemí či vyšívání. Malinalli, ta, jež má kolem svalu omotané vlákno. V řečtině je také *mali* vlákno, které se omotává, nebo vějíř z bílých per, ale vůbec nijak nesouvisí s osobností. To,